

Na op allerlei manieren met sieraden en sieraadontwerpers gewerkt te hebben en vele teksten over sieraden te hebben geschreven, waaronder een substantieel boek over *Het Nederlandse sieraad in de 20e eeuw*, dat hier mede als uitgangspunt heeft gefunctioneerd, is opnieuw het sieraad als cultuurfenomeen onderzocht, ditmaal in het kader van een promotieonderzoek. Als kunsthistorica en specialist in vormgeving heb ik mij tot taak gesteld de vele, verschillende benaderingen van het sieraad te analyseren.

In menig publicatie over sieraden wordt het sieraad niet als begrip geduid. Een definitie van iets wat zo algemeen is als het sieraad lijkt overbodig te zijn. Daarom kunnen auteurs van alles over dit onderwerp beweren. Om hun stellingen te illustreren, kunnen zij kiezen wat ze willen uit de rijkdom aan sieraden die tot nog toe bewaard zijn gebleven, of uit de vele manieren waarop sieraden in de loop der tijden zijn afgebeeld. In de Nederlandse taal zijn er bovendien twee begrippen die nauw met elkaar verwant zijn; sieraad voor voorwerpen die mensen dragen om zich te sieren en juweel voor sieraden in edelmetaal en voorzien van edelstenen. In het Engels wordt voornamelijk de term *jewellery* gebruikt, maar het Duits, Frans en Italiaans kennen een vergelijkbaar onderscheid als het Nederlands

In dit proefschrift worden, na het definiëren van het onderwerp, de uiteenlopende aspecten van het sieraad als wereldwijd fenomeen geanalyseerd. Alle menselijke lusten en lasten zijn in sieraden gematerialiseerd. De definitie vormt het beginpunt in de zoektocht naar een deugdelijk theoretisch kader voor de beschouwing van het sieraad, het belangrijkste doel van deze thesis.

Juwelen zijn vanwege hun economische waarde altijd serieus behandeld. Tegenwoordig is de beschouwing van het sieraad echter een onderdeel van de beschouwing van de toegepaste kunsten of de vormgeving, wat weer een onderdeel is van de kunstgeschiedenis. In hoofdstuk 3 worden de zegeningen en knelpunten in de kunsthistorische benadering van het sieraad ontrafeld. Kunstgeschiedenis is een relatief jong vak en de bestudering van het sieraad kwam pas in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw op gang. Maar het sieraad als wereldwijd fenomeen kan op basis van recente archeologische vondsten bogen op een geschiedenis van minstens 100.000 jaar. Mede op basis van deze discrepantie is de bestudering van het sieraad behept met vele misvattingen en tunnelvisies, zoals bijvoorbeeld de notie dat sieraden bestemd zijn om het uiterlijk van vrouwen te verfraaien, en dat ze eigenlijk niet voor mannen bestemd zijn. De obsessie van menige auteur met de kostbare en verfijnde juwelen van de grote machthebbers uit de geschiedenis zou als een kwestie van smaak afgedaan kunnen worden, maar deze gangbare vorm van geschiedschrijving brengt de sociale aspecten van het sieraad terug tot blijken van afgunst en naakt machtsvertoon. Door de beugel genomen wordt de kunsthistorische benadering van het sieraad sterk gedomineerd door westerse noties.

In hoofdstuk 4 is de relatie tussen het sieraad en het menselijk lichaam onderzocht. Sieraden worden door mensen gemaakt, maar minstens zo belangrijk, ze worden door mensen op het lichaam gedragen. Een drager kan betekenis en zelfs een zekere allure aan een stuk geven, zonder er iets aan te veranderen. In de bestudering van het sieraad moet de driehoeksverhouding tussen maker, drager en beschouwer zorgvuldig geadresseerd worden. De basisvormen van sieraden zoals ringen, armbanden en halssieraden zijn

opvallend constant, over de hele wereld en uit alle tijden waaruit sieraden bewaard zijn gebleven.

In hoofdstuk 5 zijn andere wijzen van benaderen geanalyseerd, onder meer vanuit menswetenschappen als de psychologie, sociologie, antropologie en de materiële cultuur. Een belangrijke plaats is ingeruimd voor de modegeschiedenis, met nadruk op recente ontwikkelingen in de beschouwing van de mode. Ook zijn invalshoeken vanuit literatuur en economie behandeld, en zijn morele aspecten onderzocht, uitgaande van filosofie, opvattingen over schoonheid en religie. Bij de economie van het sieraad worden de wettelijke, materiële en technische kanten van het vak van edelsmid behandeld. Veel van de gezichtspunten die aan al deze disciplines ontleend kunnen worden, blijken relevant voor de beschouwing van het sieraad, maar ze zijn tot nog toe buiten het gezichtsveld gebleven van de meeste auteurs die zich met dit onderwerp hebben beziggehouden. Uitzonderingen zijn voornamelijk te vinden in deelstudies en in studies van de tooi van niet-westerse volken. Vooral in etnografische publicaties kunnen voorbeelden gevonden worden van interessante sociale functies van de verschillende soorten sieraden en bijvoorbeeld van rituele waarden.

Symboliek in sieraden is een eindeloos thema wanneer dit onderwerp gezien wordt als een gelaagd en multicultureel fenomeen met een geschiedenis die waarschijnlijk langer is dan die van enig ander artefact, op wapens na. In hoofdstuk 6 is enige ordening gecreëerd in alle symboliek, door drie belangrijke categorieën te onderscheiden: macht, vruchtbaarheid en seksualiteit, en herinnering of memento. In vele publicaties uit de afgelopen decennia is de nadruk gelegd op betekenissen en vormen die nieuw werden geacht, terwijl de ruggengraat van het vak juist gevormd wordt door de continuïteit in de vele symbolische vormen en betekenissen. Sieraden zijn vóór alles tekenen van coherentie in een samenleving; alleen op basis van erkenning van deze kaders kunnen sieraden gezien worden als tekens van onderscheid. Wat fascineert, is de eindeloze manier waarop makers en dragers keer op keer op deze tekens weten te variëren.

Alle verschillende invalshoeken van de bestudering van het sieraad worden samengevoegd in hoofdstuk 7, met de evaluatie van de waarden en functies die aan sieraden toegeschreven kunnen worden en met de manier waarop deze met elkaar interfereren. Met het onderscheid tussen artistieke of culturele waarde, historische waarde, het sieraad als sociale identificatie, emotionele en persoonlijke waarden en de onvermijdelijke kwestie van de economische waarde van sieraden, is een standaard opgebouwd die als model zou kunnen fungeren voor vele andere onderwerpen binnen de toegepaste kunsten of de vormgeving.

In vergelijking met deze evaluatie is de conclusie eenvoudig: de vele verschillende invalshoeken voor de beschouwing van het sieraad moeten afgewogen en gebundeld worden in een nieuw theoretisch kader. Dankbaarheid aan de kunsthistorische discipline is daarbij op zijn plaats. De zorgvuldige materiële, esthetische, culturele en historische analyse van objecten, die de basis vormt van dit vak, moet een hoeksteen van de bestudering van het sieraad blijven. Specifieke kennis van materialen en technieken is daarbij noodzakelijk.

De titel van deze thesis, *Sieraad in context*, staat voor de multidisciplinaire benadering van het sieraad. Deze heeft consequenties voor de presentatie van sieraden, maar nog meer voor het historisch onderzoek dat

nog gedaan moet worden. Vooral voor het sieraad in de westerse wereld moet veel meer onderzoek gedaan worden naar de tooi van de diverse burgerlijke geledingen. In dit opzicht kunnen de antropologie en de studie van de materiële cultuur als voorbeeld dienen.

Natuurlijk kan iemand met mijn achtergrond nooit helemaal van voren af aan beginnen; automatisch worden vele zaken ingebracht die men heeft gezien, gelezen en, in het geval van sieraden, zelf heeft gedragen. Al mijn eigen opvattingen over sieraden, mijn veronderstellingen en mijn ervaringen in het dragen ervan, zijn tijdens dit onderzoek van alle kanten bekeken en op hun kop gezet. Al die noties en ervaringen hebben een plek gekregen in dit theoretische en multidisciplinaire kader voor de beschouwing van het sieraad.